

Történész teadélutánok

XIX.

2022. február 3.

A 2022. esztendő első teadélutánján vendégünk Tringli István, az ELKH BTK Történettudományi Intézete tudományos főmunkatársa, a Miskolci Egyetem professzora volt. Decemberben védte meg a *Hatalmaskodások a középkori Magyarországon* című akadémiai doktori értekezését. A teadélután állandó tagjai mind a 19-20. századi történelmet kutatják, ezért medievista kollégánkat a középkorászoknak kijáró tisztelettel fogadtuk. Ők ugyanis mintha egy teljesen más tudományt művelnének, mint mi, akik többnyire írógéppel írt vagy nyomtatásban megjelent dokumentumok, memoárok, hivatalos iratok, könyvek és folyóiratok szövegtengerében kutatva keressük közeli múlt hiteles arcát. A középkor kutatói – a szakirodalom ismeretén túlmenően – régi latin nyelven írt és szinte véletlenszerűen fennmaradt iratokkal dolgoznak. Fel is merült a kérdés, hogyan lehet merőben újat mondani egy olyan korszakról, amelynek írott forrásait már évtizedek, évszázadok óta olvassák és kutatják. Tringli István bebizonyította nekünk, hogy lehet.

Az értekezés címe már jelzi, hogy itt az erőszak nem szokványos megközelítéséről, nem az osztályharcos fegyveres konfliktusokról, hanem az ún. „önhatalmú jogérvényesítésről”, vagyis olyan társadalomszervező erőről van szó, amely nemcsak a középkorra, hanem az azt megelőző évszázadokra is jellemző volt. Olyan erőszakra diskuráltunk, amit a középkori terminológiában (magyar fordításban) „hatalmaskodás”-nak hívtak. A hatalmaskodások egyáltalán nem öncélú erőszakot jelentettek. Olyan alapvetően birtokvédelmi célt szolgáltak, amikor „az esetek jelentős részében semmiféle erőszak nem történt”. Ennek megfelelően magánjogi ügyeknek számítottak, annál is inkább, mert a középkori Magyarországon „büntetőjogról nem beszélhetünk, csak büntető ügyekről”.

Téziseiben a szerző részletesen bemutatja a kutatási céljait, módszereit és az értekezés főbb részeit. Az első részben a hatalmaskodás különböző típusait kategorizálja a forrásanyag alapján, illetve rávilágít a „hatalmaskodás” szó jelentésváltozásaira a középkor folyamán. A második rész egy hatalmaskodássorozat mikrotörténeti szintű bemutatásával igazolja azt, hogy az esetek többségében nem történt valódi erőszak. A harmadik részben a szerző bemutatja saját kategóriáit, és ebben a részben világít rá a földesúri alattvalók aktív szerepére. A negyedik rész a hatalmaskodási ügyek elsimításával foglalkozik, azaz a középkori perjogot tárgyalja, elsősorban a kúriai bíróságok elé került ügyek alapján. Ennek a résznek a legfontosabb következtetése az, hogy „a hatalmaskodási perek jelentős részét egyezséggel zárták le”. Jóságvesztésre csak elvétve került sor, fővesztésre pedig egyáltalán nem talált a szerző példát.

A Magyar Történelmi Társulat 2021. évi közgyűlésén Tringli István szintén ezt a témakört boncolgatva a források használatával kapcsolatban olyan alapvető gondolatokat osztott meg a hallgatósággal, melyek minden történésznek és a történelem iránt érdeklődő laikusnak szem előtt kell tartania. „A történetíró forrásokat értelmez ugyan, de amikor történelmet ír vagy arról beszél, nem az a dolga, hogy a forrásokról beszéljen, hanem a világról kell szólnia, amelyet megismert és amelyet másokkal is meg akar ismertetni.” Minden történelmi kor ki van téve annak, hogy későbbi ismereteinket vetítjük vissza a korábbi időszakokra, és ezt a hibát nemcsak laikusok, de sokszor történészek is elkövetik. A középkorra különösen igaz ez, mert az államhatalom megerősödése, majd a nemzetállamok kialakulása után a középkori erőszakot mintegy utólag kriminalizálták, s így olyan félrevezető – és

alapvetően hamis – kifejezések váltak közismertté a középkorral kapcsolatban, mint a „feudális anarchia”, a „rablólovag” vagy a „magánháború”. Tringli István munkássága remélhetőleg segít abban, hogy e torzítások helyett reálisabb kép alakuljon ki a középkorról.

A beszélgetés végén óhatatlanul felmerültek az erőszak további formái, az állam által gyakorolt erőszakmonopóliumtól kezdve a gyermekek által az iskolában és családban megtapasztalt erőszakig. Ez utóbbi kapcsán megállapítottuk, hogy bár a fizikai erőszak a hétköznapi életünkben jóval kevésbé van jelen, mint a korábbi évszázadokban, annak helyét azonban részben átvette a lelki erőszak, ami ugyanolyan romboló tud lenni, s így voltaképpen az erőszak mennyisége történelmi korszakokon átívelően állandónak mondható.

A résztvevők különösen elismerően szóltak arról, ahogyan Tringli István téziszüzetében igen eredeti – és középkorkutatóhoz méltó – módszerrel foglalta össze munkájának legfontosabb állításait. A skolasztikában használt propositio – oppositio – solutio technikája segítségével ellenőrizte téziseinek megalapozottságát, s így az olvasóban olyan érzetet kelt, mintha egy középkori egyetem doktori védésén venne részt.

Hegedüs Gyula